

Saját kezűleg írt vallomás a Fő utcában

1957. március

Lakatos István a Tevan kiadó gondozásában megjelent *Paradicsomkert* c. kötete versek és egyéb szépirodalmi alkotások mellett tartalmazza a szerző 1957-ben, a Fő utcai Gyűjtőfogházban leírt vallomását. A szöveg hosszúsága miatt a dokumentumot szokásunktól eltérően normál (nem dőlt) betűvel közöljük. (A szerk.)

„Mint őrizetbe vett személy, a Vizsgálati Fogház rabja, azt a feladatot kaptam, számoljak be tevékenységemről 1956. okt. 23-tól kezdve addig a napig, míg elő nem állítottak, tehát 1957. márc. 12-ig.

Előjáróban ki kell jelentenem, minden cselekedetemért, felszólalásomért, cikkekért, versemért vállalom a felelősséget. Meggyőződésem: amit tettem, helyesen tettem; nincs miért szégyelljem magam. Legjobb tudomásom szerint ártatlan vagyok, amit tettem, becsületesen tettem, s büszke vagyok rá, hogy véleményeimet, elveimet — mint régebben sem — ma sem kell megváltoztatnom.

Erről ennyit. S az alábbiak megértéséhez még egyet. Nem vagyok kommunista; a párt tagja sosem voltam — még csak marxista sem vagyok. Ennélfogva semmi olyasmit ne várjanak tőlem, amit marxista gondolkodású írótól esetleg elvárhatnának, de magamfajta pártonkívülin furcsa lenne számon kérni. Ezt annál inkább is hangsúlyoznom kell, mert gyakran tapasztaltam, hogy a kötelességek és magatartás dolgában, nem egy helyen, ugyanazt kívánták kommunistától, mint pártonkívülitől. (Különösen a Rákosiék alatti irodalompolitikára gondolok.) Ez, véleményem szerint, helytelen.

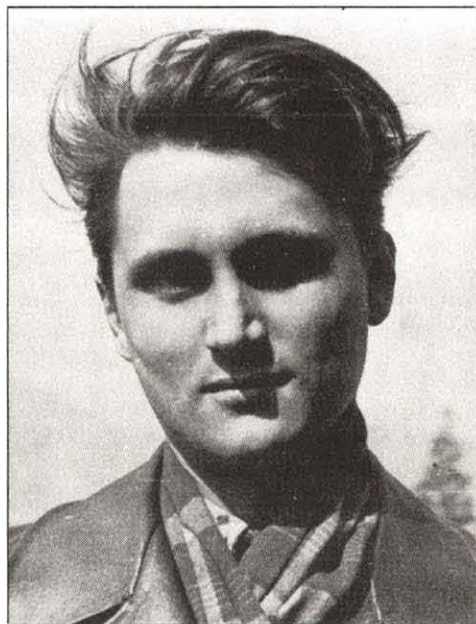
Most pedig rátérek az októberi eseményekre.

Nem szívesen egyezem bele, hogy október 23-ával kezdjem, mert mint ahogy a történelmi események sem érthetők előzményeik alapos vizsgálata nélkül, egy ember cselekedeteit sem lehet a teljes igazság kára nélkül az előzmények összefüggéséből kiragadni.

1956. okt. 23. Délben az Írószövetségből felhívott egy hang — azt hiszem, az adminisztratív személyzet valamelyike —, s felkért: ha tehetem, legyek 2 óra felé a Szövetség előtt: onnét valószínűleg a Bem-szobor elé vonulunk. Mivel fogalmam sem volt, mi készül, csak feltételes ígéretet tettem. Aznap különben is éjfel-

től kezdve kora délelőttig ébren voltam (verset írtam), így dél körül álmos voltam még. Nem is mentem el a Bem-szobor elé: délután 4 órakor ébredtem. 5 óra körül egy Szent István körúti népbüfében megébédeltam. Akkor az utca képéből, az általános közhangulatból megállapíthattam már, hogy nem közönséges dolgok készülődnek. Lakásomra ennél fogva nem tértem vissza, hanem végigsétáltam a Nagykörúton. Akkor a falakon olvashattam már a 10, 12 és 16 pontokat, részint gépelt, részint sokszorosított formában — nem sokkal később az Irodalmi Újság és a Szabad Ifjúság különkiadásaihoz is hozzájutottam, valahol a Rákóczi úton. Mivel távol voltam még tőle, hogy tiszta képem legyen, mi is készül tulajdonképp, valamint mivel elfáradtam, 7-1/2 8 felé hazaindultam. Az Alkotmány utca elején laktam akkor, így házunk elé érve láthattam, a Parlament előtt fáklyák és újságok égnek, a lépcsők tetején pedig valaki a Kossuth-címert tartja magasba. Az ottani forró hangulat megmászta velem elhatározásomat, hogy hazatérjek: a Földművelésügyi Minisztérium és a volt Munkásmozgalmi Intézet előtt sétálgattam. Emlékezetem szerint hallottam még Nagy Imre pár mondatos beszédét, ezután a Belváros felé vettem utam. Lassan sétálva érkeztem a Kossuth Lajos utcába. Még előbb egy alacsonyabban fekvő ablakból vagy ablakba kitett rádióból, úgy-ahogy végighallgattam Gerő beszédét is. Ekkor már sejtettem, hogy nem egyszerű tüntetésről van szó, s hogy ez a nap nem fog véget érni azzal, hogy elmúlik. Feltevésemben igazolt a Rádió felől hallatszó lövöldözés. A Múzeum körúton nem tudtam végigmenni, a Múzeum körúttal párhuzamos mellékutcán közelítettem meg a Kálvin teret. Anyám a Baross utca elején lakik, hozzá mentem 9-1/2 10 felé. Nála megpihentem, s az ő lakásából időnként 5-10 percre lementem az utcára. Azon gondolkodtam, elmenjek-e a Rádió közelébe, érdekelt volna, mi történik ott. Hízen láttam a fegyvereseket, hallhattam a lövöldözést. Végül is a Nemzeti Múzeumig tudtam csak eljutni, mivel a könnyfakasztó gáz, amelyet használtak, csípte a szemem. Anyámnál körülbelül éjfélig tartózkodtam, tőle a Baross utcán végigmenve kijutottam a Nagykörútra. Itt már kezembe került a Szabad Nép szerkesztőbizottságának röplapja, s többé nem volt kétséges, hogy történelmi események szemtanúja vagyok.

Okt. 24. 1/2 1-1 óra körül az éjjel-nappali közértben vacsorát és cigarettát vásároltam magamnak. Itt találkoztam Sarkadi Imre író társammal, aki elég pesszimistán nyilatkozott az eseményekről, azt mondta, ebből semmi jó nem lehet. Nem válaszoltam rá, mindössze 1/2 percig beszélgethettünk. Itt csupán annak bizonyításul említem, hogy 1/2 1-1 körül ott voltam, ahol mondom. Ugyanitt találkoztam Ambrózy Ágoston író barátommal, akivel tán 5 percig beszélgettem arról, ér-

Lakatos István 1956 áprilisában

demes-e nagyobb mennyiségű cigarettát beszerezni. Végül is, biztonság kedvéért, vettem 5 csomag Kossuthot. Ezt is annak bizonyításul említem csak, hogy hol voltam 24-én éjjeli 1 óra körül.

Most már hazafelé tartottam. Útközben láttam felgyújtott autót, láttam az elfoglalt Szabad Nép-székházat, a szétrombolt Horizont-könyvesboltokat, értesültem a Sztálin-szobor ledöntéséről stb. De azt hiszem, ez már nem fontos. Hajnali 2 és 3 közt értem haza Alkotmány utcai lakásomra, és tüstént lefeküdtem.

Aznap, 24-én, egész nap otthon tartózkodtam: ettől kezdve, tekintettel a harci cselekményekre, egy percre sem hagytam el a házat. Egész nap rádiót hallgattam — magyart és külföldit vegyesen.

Okt. 25. Délelőtt kimentem a Lehel piacra, élelmiszert vásárolni. Vettem némi krumplit és zöldséget, s talán gyümölcsöt. Dél körül hazamentem. Ettől kezdve egész nap otthon voltam. Délután megérkezett feleségem, aki gyalog jött be Rákoshegyről. Ott lakott, édesanyjánál. Nem volt lakásunk, így nem éltünk együtt. Okt. 25-től kezdve együtt laktunk, Alkotmány utcai albérleti szobámban. Ő is, házigazdáim is és a házmester is bizonyíthatja, hogy lefogatásom napjáig, március 12-ig, mindennap hazamentem, otthon aludtam. Egy eset kivételével: egy ízben, már november végén vagy december elején, egyik barátomnál sokáig elbeszélgettem, akkor ennél a barátomnál aludtam. Ezt azért említem, hogy bizonyítsam: minden éjszakámról számot tudok adni abból az időszakból, mely a nyomozást az én életemet illetőleg érdekelheti.

Ugyanez napon többen felhívtak, a nevek már nem emlékszem, akik tudták, hogy a Parlament közelében lakom. Tudakozódtak tőlem: mi történt a Parlament előtt, aznap dél körül. Mondtam, amit hallottam. Ez, azt hiszem, nem érdekes.

Este telefonáltak a New York-házból; férfihang közölte velem: Igazság címmel fiatal értelmiségiek, újságírók, írók, egyetemisták napilapot szándékoznak indítani, szeretnék, ha munkatársuk lennék, mégpedig a holnapi, első számtól kezdve. Verset kértek tőlem. Azt válaszoltam, ilyen körülmények között én nem tudok verset írni, különben sem tudom, tulajdonképp kicsodák is ők. Ismételt kérelmekre mégis beleegyeztem a következőkbe: „Nyilván megvan könyvtáratokban — mondtam — 1949-ben megjelent verseskötetem, *A Pokol tornácán* című. Ebben olvasható *A fiatalokhoz* című versem. Ez a vers, úgy érzem, elég időszerű ma is. Közöljétek ezt a verset.” Mint másnap megtudtam, az *Igazság* első száma valóban az én 1949-ben írott versemmel az első oldalon jelent meg.

Okt. 26. Délelőtt bementem a városba és körülnéztem. 11-ig sétáltam az utcákon, s kenyeret vásároltam. Feleségemmel együtt. Ekkor láttam a falakon kiragasztva az *Igazság* első számát közepén az én *A fiatalokhoz* című versemmel. A New York-ház előtt elváltam feleségemtől, s bementem az épületbe. Az *Igazság* szerkesztőségét kerestem. Egy órtálló fiatal embert kérdeztem meg, de ő azt válaszolta, nem tud ilyen lapról. Mikor megmutattam írószövetségi igazolványomat, s közöltem vele, én írtam az *Igazságban* azt a verset, tüstént előzékeny lett, s felvezetett a második emeletre. Ott egy szobában megtaláltam az *Igazság* szerkesztőit. Emlékezetem szerint Obersovszkyval, D. Szabóval s még 2–3, előttem ismeretlen fiatal emberrel s egy fiatal munkáslánnyal találkoztam. Éppen elsősegélyben részesítettek egy idősebb bácsit, ki a New York-ház előtt comblovást kapott. Délutánig az *Igazság* szerkesztőségében tartózkodtam, s érdeklődtem a politikai helyzetről. A fiúk meghívtak, legyek a lap munkatársa: dolgozzam a kultúrrovatba. A meghívást elfogadtam. Ott helyben *Két gyorsfénykép* címmel rövid riportot írtam, amely az *Igazság* másnapi, második számában meg is jelent. Ebben, ha jól emlékszem, örömmönnök adtam kifejezést, hogy a Sztálin-szobrot a nép ledöntötte. Ennek változatlanul örülök ma is. Ugyanis az a véleményem, hogy nemzeti érzéseink kicsúfolása volt az a szobor. Úgy tapasztalom, a jelenlegi kormánynak is ez a véleménye, hiszen nem akarja visszaállítani, s a forradalomnak azokat az intézkedéseit, amelyekkel minden, Sztálinról elnevezett utcát, teret, hidat, helységet elnevezésében megváltoztatott, helybenhagyta.

Okt. 26. Ezen a napon, ha jól emlékszem, egész nap otthon voltam. Felhívtam barátaimat, ők pedig engem, s meghánytuk-vetették a politikai helyzetet. Bizako-

Szabadulás után. A szerző 1960-ban

dással ítéltük meg a jövőt, én is nagyon optimista voltam. Ma is optimista vagyok, ha nem is a közeli jövőt illetőleg. De hiszek abban, hogy abból a politikai kátyúból, amelyben jelenleg is van az ország, a kibontakozáshoz vezető út megtalálható.

Okt. 27-től nov. 3-ig. Innét kezdve nem tudom kronologikusan rekonstruálni az eseményeket. Csaknem fél év távlatából nem emlékezhetem rá, melyik napon mit csináltam. De minden olyan eseményre, amely valamennyire is lényeges, jól emlékszem, s ha nem is napi pontossággal, itt megírom.

Összefoglalólag: okt. 27-től nov. 3-ig tevékenységem háromirányú volt. Első iránya, a legfontosabb, annak az írócsoportnak érdekében történt, amelynek képviselője vagyok.

Ehhez tudni kell a következőket:

1945-től 49-ig egy rendkívül tehetséges fiatal írócsoport volt alakulóban, s részben fejlődött ki az ekkor még meglevő, nem kommunista irodalmi folyóiratok körül. Az Illyés Gyula szerkesztette *Válasz*, a Lengyel Balázs szerkesztette *Újhold*, valamint a változó szerkesztőségű *Magyarok*, *Kortárs*, a pécsi *Sorsunk* stb. folyóiratokra gondolok. Személy szerint Nemes Nagy Agnesre, Szabó Magdára, Weöres Sándorra, Pilinszky Jánosra, Vajda Endrere, Jánosy Istvánra, Mándy Ivánra, Kálnoky Lászlóra, Vidor Miklósrá stb. stb. — arra a 20 és 40 év közötti nemzedékre, amelynek közös ismertetőjele az volt, hogy nem voltak marxisták, s nem a szocialista realizmus módszerében látták az egyetlen célravezető irodalmi módszert. Ezt az irodalmat 1949 végétől kezdve adminisztratív módon elfojtották, elhallgattatták — az egyetlen magyar irodalom legnagyobb kárára. Én hozzájuk tartozom, s az ő elismertségükért, rehabilitálásukért küzdöttem már az októberi

eseményeket megelőzően is, s az október-novemberi események alatt különösen.

Az Írószövetség szeptember 17-i közgyűlésén érdekükben, érdekünkben mondtam el 3/4 órás beszédemet: ebben összefoglaltam irodalmi felfogásomat s politikai nézeteimet is. Beszédemet kivonatossan közölte az *Irodalmi Újság* közgyűlést követő száma. A beszéd teljes szövegét a nyomozóhatóság az előállításom napján nálam tartott házkutatás alkalmából bűnjelként lefoglalta. Én örömmel bocsátom az Önök rendelkezésére — az abban elmondottakkal ma is egyetértek, különben is, a későbbiek folyamán szándékomban állt kiadni. Ebből megláthatják, hogy vélekedtem az októberi események előtt, egyben későbbi cselekedeteimet is igazolni fogja.

Beszédem hatására az Írószövetség elnöksége még szeptemberben úgy döntött, hogy javasolni fogja a kormánynak, engedélyezze tervezett irodalmi folyóiratunkat, a *Magyar Orfeuszt*. Már a legjobb úton haladt minden, s ha az októberi események közbe nem jönnek, novemberben meg is indulhattunk volna. Főszerkesztőül Lengyel Balázst, szerkesztőkül Mándy Ivánt, Pilinszky Jánost, Kálnoky Lászlót és engem jelöltek barátaink. A folyóirat pedig a fiatal pártönkívüli írók orgánuma lett volna, amely mindenféle irodalmi kísérletezést szívesen fogad, amely a „virágozzék minden virág” kínai jelszó alapján szívesen látott volna hasábjain mindenféle stílustörekvést, s a legmodernebb világ-irodalom tolmácsolója hivatott volna lenni.

Ezt el kellett mondanom ahhoz, hogy az október-novemberi események alatti fő tevékenységem kulcsát megadjam.

Mi, pártönkívüli és nem marxista írók, az előbb mondott események alatt és hatására elérkezettnek láttuk az időt, hogy a kártyavárként összeomlott szektás irodalom helyén *Magyar Orfeuszunkkal* egy valóban irodalmi és országos hatású folyóirat megalkotására az eddigieknél határozottabb lépéseket tegyünk. Barátaim elhatározták, javasolni fogják, hogy bekerüljek az Írószövetség elnökségébe; egyrészt azért, hogy a mi írócsoportunknak is legyen képviselője a Szövetség elnökségében (eddig nem volt), másrészt, hogy folyóiratunk ügyét, most már a vezetőségen keresztül, hathatósabban képviselhessek.

Az *Igazság* című napilappal pedig, nekem magamnak, a következő volt az elképzelésem:

Tisztában voltunk vele, hogy míg a viharos idők ki nem tisztulnak, egy igényes irodalmi folyóiratot nem indíthatunk meg, hiszen azokban az időkben az embereknek legkisebb gondjuk is nagyobb volt, mint az irodalom: kizárólag a politika ér-

* 34 év után újraolvastva szövegemet úgy látom, a dátumot itt eltévesztettem. Más, részben szándékos pontatlanságok is előfordulnak. Pl. az *Igazságtól* egy naplapon korábban kerestek stb. — L. I., 1991.

** A beszéd gyorsírási feljegyzés alapján, teljes terjedelmében 34 év múlva jelenhetett csak meg, az *Írók lázadása* című dokumentumkötetben (Akadémiai Kiadó, 1990) — L. I.

IGAZOLVÁNY

_____ SZ.

Lakatos István
aláírás

221. r. sz.

Lakatos István
az **IGAZSÁG**,
a forradalmi magyar honvédség
és ifjúság lapjának
munkatárs

P. H. *Komoly*
főszerkesztő

viszavonásig
Ervényes: _____ ig.

Személyazonossági igazolvány száma:
AU - I. 835851

BUDAPESTI FŐVÁROSI BÍRÓSÁG
V., Markó utca 27. Telefon 125-270
A Levélcím: Budapest 502. Postafiók 16. bíróság

B. **T.B.I. 8060/58/7.** szám.
195.....

A beadványokban erre a számról kell hivatkozni.

Idézés bűnügyben

Ezt az idézést a tárgyalásra hozza magával.

népi dem.elleni mozg.

Lakatos István miatt

vádolt ellen indított bűnügyben megidézem a címzettet mint
t a bíróságnak Markó utca 27. házszám II. emelet 68. pro-
szám alatt levő helyiségébe,
195..... 8. évi szeptember 2. 4. 8. napjának 9. órájára kitűzött tárgyalásra.
Figyelmeztetem a túlsó oldalon szám alatt olvasható jogkövetkezményekre.
Az ügyészéget 195..... a. számra hivatkozással értesíttem.
Budapest, 195..... 8. évi augusztus hó 14. napján.
Címzett **Lakatos István** **Guidi Béla** s. k:
(1927. IV. 26. Pesti) a tanács elnöke
A kiadvány helyénél
irodavezető

Egységes idéző elsőfokú tárgyalásra a vádolt, védő, magánvádoló, magánfél, sértett, tanú, szakértő és tolmács részére.

221. r. sz. 1957. III. 60. sz. r. sz.

Mánánantó Omigzo börtön
Törzslapszám: **55-482**
Személyi igazolvány száma:
HÍK sz. T. B.I. 8060/58.

Elbocsátólevél

Lakatos István
részére

akit 1958. év június hó 27. napján a börtönbe befogadtak és akit a
Legf. elnöki bíróság **T.B.I. 55/58** számú ítéletével
menekülés miatt 1 év 10 hó. -re ítélt, miután szabadságvesz-
tés büntetését kitöltötte, a mai napon szabadonbocsátottam. Nevezett **Budapest IX. ker.**
Protokoll 59.-ra utazik. Megérkezésekor a helyi rendőri szervnél köteles jelentkezni.

Személyi adatai: **Bicske** -n született 1927. év április hó 26. napján,
foglalkozása nő, családi állapota nő,
Szabadulásakor átvett Hét forintot és **43 fillér arar. Négyháromezer 43/100 Ft.**
Mánánantó Omigzo 1959. évi január hó 13. napján.
Adal. Jím Károly
(Plova) Feri

Flepyi László
parancsnok

P. H.

BY. 4. Elbocsátólevél. - 1204/5 - Vörös Csillag Nyomda, Budapest (IM) 1930.

dekelte őket. Én tehát helyesnek véltem, ha vállalom, hogy az Igazság kultúrrovatához szegődöm, s ha majd ott leszek, befolyással kijárhatom, hogy a lapnak majd megindítandó irodalmi mellékletét a mi írói csoportunk elsődleges rendelkezésére bocsássák.

Az események gyors lefolyása meggátolt abban, hogy irodalmi mellékletünkkel egyáltalában megindulhassunk.

Az én célo, amiért az októberi s az azt követő eseményekben úgy-ahogy részt vettem, az volt: időben biztosítani a bázist egy jellegében nem politikai irodalom számára, melyet az írócsoport képviselt, amelyhez tartozónak érzem magam. Illetve: hogy tevékenységemmel elősegítsek érvényesülésében egy nem marxista, de sokrétűen kísérletező, modern, s amennyiben itt-ott mégis politikus: demokratikus, fiatal magyar irodalmat.

Ezért büszkén vállalom a felelősséget bárki előtt, erről a célomról nem teszek le ezután sem.

Tevékenységem második irányát, a folyóiratunkról való tervezgetések s egy évvel kapcsolatos, később létesítendő könyvkiadóról való baráti megbeszélések mellett, írószövetségi munkám jelenti.

Okt. 27-től nov. 3-ig ez abban nyilvánult meg, hogy újságíró munkám mellett be-bejártam a Szövetségbe is. A vezetőség életében ebben az időszakban nem vettem még részt, mivel csak a rendkívüli taggyűlésen lettem tagja a vezetőségnek. Ennél fogva a Szövetség forradalom alatti tevékenységéről nem adhatok számot.

A rendkívüli taggyűlés előkészítésében ellenben, egy délutáni megbeszélés keretében, részt vettem. Ezen, ha jól emlékszem, Képes Géza, Déry Tibor, Ottlik Géza, Erdei Sándor, én s még tán öt-hatan vettünk részt. Az én javaslatom, illetve annak az írócsoportnak, amelyhez tartozom, a javaslata az volt, kb. 20 személlyel egészítsük ki a meglévő elnökséget. Később ettől a szándékunktól elálltunk, mert vitáink során arra az eredményre jutottunk, hogy egy kb. 50 tagú elnökség nem lenne oly mozgékony, mint amilyen mozgékonyak e rendkívüli időkből egy írószövetségi elnökségnek lennie kell. Végül is a meglévő elnökség mindössze 10 taggal egészült ki.

A rendkívüli taggyűlést talán november 1-jén vagy 2-án tartottuk. A Népszabadság G. Pesti Gábor álnévi cikkírója, ki valódi nevét nem merészelte aláírni, valamikor karácsonytájt vagy januárban két-szövegbe vont a közgyűlés demokratikus voltát, azt állítva, hogy a tagság nem tudott róla. Ez szemenszedett hazugság. A taggyűlést előkészítő bizottság megbízta **Eörsi István** költőt, aki akkor a rádiónál dolgozott: a rendkívüli közgyűlésre való meghívást közvetítse a rádió. Közvetítették is, nem is egyszer, én magam is hallottam. Eredménye: a Szövetség díszterme úgy megtelt, hogy többen már el sem fértek volna benne. Azaz a tagság túlnyomó többsége megjelent. Az csak természetes,

hogy szabályos meghívókat postán nem küldhettünk a tagságnak, minthogy a posta nem működött. Ezt csak azért említtem itt, hogy nyilvánvaló legyen, a Népszabadság hasábjain milyen alakok oktattak ki bennünket demokratizmusból.

A rendkívüli közgyűlésen Veres Péter, majd Képes Géza beszélt. Képes megállapította, a Szövetség vezetősége abban a kivételes helyzetben van, hogy nincs oka vezetőségét megváltoztatni, mert mi már szeptember 17-i közgyűlésünkön a legdemokratikusabban választottuk meg azt. Azután javaslatot tett, hogy a meglévő teljes vezetőség meghagyásával egészítsük ki az elnökséget 5 fővel.

Utána én mondtam beszédet. Beszédem teljes szövegét a házkutatás alkalmával lefoglalták. Felesleges volt, mert majdnem teljesen megjelent az Igazságnak a közgyűlésről írt beszámolója keretében is. Beszédemnek két lényeges pontja volt. Az első: javasoltam az Írószövetség pártstruktúrájának feloszlását, megjegyezve, helyesebbnek tartanám, ha kommunista barátaink ezentúl a lakóhelyüknek megfelelő pártstruktúrában gyakorolnák párttevékenységüket. Ezt azért mondtam, mert abban az időben már gombamódra szaporodtak a legkülönbözőbb pártok, s az volt a véleményem, helyesebb, ha a szövetségben egyetlen párt-szervezet sincs, mint ha minden párt helyet kér benne. Változatlanul ezen a véleményen vagyok ma is.

Beszédem második pontja az volt, hogy egyetértésre hívtam fel frótársaimat, hangsúlyozva, kivívott egységünket egyetlen cél érdekében őrizzük meg: a független, demokratikus Magyarország megteremtésének érdekében. Vitáinkat, személyi ellentéteinket pedig intézzük el majd később, nyugalmasabb időkben.

A taggyűlés jellege az volt, hogy szolidaritását fejezte ki a forradalommal. Bármenyire megerőltetem is az eszem, sehogya sem bírok visszaemlékezni rá, hogy ellene, azok közül az írók közül, akkor bárki is felemelte volna szavát, akik aztán később, november 4-e után oly lelkesen az Írószövetség gyalázóinak táborába szegődtek.

A taggyűlés avval ért véget, hogy az elnökséget a következő személyekkel kiegészítették: Keresztury Dezső, Kodolányi János, Sinka István, Féja Géza, Rónay György és én, hatodiknak. A hat személyvel így kiegészített elnökséget, akkori szokás szerint, némelyek Forradalmi Bizottságnak hívták, de ez csak formalitás, mert sem a hat újonnan választottnak, sem a velük kiegészült teljes elnökségnek az Írószövetség alapszabályaitól eltérő vagy ellentétes, különleges joga és szerepe nem volt. Az akkori sajtóhírekből is világosan kitűnik: az elnökség kiegészítéséről volt szó.

A forradalom alatt nem élhettem már elnökségi tisztséggel: a kiegészített elnökségnek nem volt ideje már összeülni s munkáját megkezdeni, mert bekövetke-

zett november 4. Tevékenységem harmadik iránya, október 27-től nov. 3-ig, az Igazság szerkesztőségében végzett munkám.

Hogy mi volt céloim az Igazsággal, előbb már elmondtam. Hogy mit írtam az Igazságba, azt a befejező részben mondom el.

A munkatársak legtöbbször nem ismerem. Boldog-boldogtalan ott sürgött-forgott, tolongott mindig a szerkesztőségben. Tulajdonképp afféle klubhelyiség volt e szerkesztőség, ahová összefutott az egész város, s ott tárgyalták meg, mi történik, mi várható. Az arcok, a nevek legtöbbször már elfeledtem, akikkel ott találkoztam, de sose felejték el két alakot. Lukács Imrénének hívják az elsőt: nála tehetségtelegebb, szektásabb tagja sose volt tán az Írószövetségnek. Első volt, aki (természetesen hívás nélkül) felajánlotta szolgálatait az Igazságnak: ott forgolódott a szerkesztőségben, csak hogy valamilyen munkát kapjon. Nem rajta múlt, hogy nem kapott. Magától értetődik, hogy az írószövetségi MSZMP-ben is az első jelentkező volt. Dersi Tamásnak hívták a másodikat, aki hűségesen végigszolgált az Igazságot, hogy november 4-e után első legyen, aki gyalázni kezdje, s tollát minden lelkifurdalás nélkül a Népakarat hasábjain gyümölcsöztesse. Ezzel természetesen sem az MSZMP-t, sem a Népakaratot nem szándékozom bírálni, kizárólag annak a véleményemnek adok kifejezést, hogy én egy rablót is többre becsülök, akinek elvei vannak s mellettük kitart, mint egy jellemtelen kommunistát.

Az Igazsághoz általában naponta benéztem okt. 27-től nov. 3-ig: olyan lapnak tartottam, amelyből a későbbiek folyamán jó napilapot csinálhatunk majd.

Egyetlen említésre méltó eseményt kell még ebből az időszakból elmondanom. Nov. 3-án a Petőfi Kör szűkebb körű megbeszélést tartott, ezen 30–40-en jelentünk meg. Nekem Hegedűs András szólt. Arról volt szó, mi legyen a Petőfi Kör szerepe a forradalmi időkben. Nem emlékszem rá, hogy hívják, aki a beszámolót tartotta, arra emlékszem, új vezetőség megválasztását javasolta.

Márkus István óva intette a tagságot, hogy a szocializmus vívmányait minden körülmények között meg kell őrizni, s feltétlen támogatni kell egy olyan pártot, amely az igazi kommunistákat egyesítené.

Én ezen az összejevetelen nem szóltam fel. Csak a lelegején, a program megfogalmazásánál volt egy stiláris észrevételem, hogy mi, már nem emlékszem.

A Petőfi Körrel más kapcsolatom a forradalom alatt nem volt, s nov. 4-e után sem találkoztam soha többé velük. De egyéni véleményem az: ennek a körnek léte jelenleg is hasznos lenne.

Evvel minden lényegeset elmondtam tevékenységemről okt. 23-a és nov. 3-a között.”

LAKATOS ISTVÁN

Románia a diktatúra éveiben, 1949–1990

Demény Lajos, a neves romániai magyar történész előadássorozatát tartott Budapesten, az Európa Intézetben, A romániai diktatúra és a rendszerváltás története címmel. A nemzetközi szeminárium előadásait kérésünkre négy cikkben foglalta össze. Az első cikk a História 1994/3. számában jelent meg. A másodikat jelen számunkban, a harmadikat (A diktátor és a nemzeti történelem) jövő évi 1., a negyediket (Rendszerváltás Romániában 1989-ben) az 1995. évi 2. számban közöljük.

(A szerk.)

A civil társadalom felszámolása

A civil társadalomnak a nemzeti kommunizmus diktatúrája idején Romániában nem volt semmi lehetősége az önszerveződésre, s ha erre valaki kísérletet tett, az a nép ellenségének és a hazaárulónak kijáró büntetést kapta. Tudott dolog, hogy 1947 után minden más pártot, szövetséget, mozgalmat felszámoltak. Betiltották az úgynevezett történelmi pártokat (a Nemzeti Parasztpártot és a Nemzeti Liberális Pártot). Tagjaik közül nagyon sokan börtönbe kerültek. A Román Szociáldemokrata Pártot bekebelezte a Román Kommunista Párt, létrehozván a Román Munkáspártot. Betiltották a kommunista szimpátiájáról jól ismert Petru Groza Ekések Frontját. Végül felszámolták a Magyar Népi Szövetséget, és vezetőit hosszú évekre börtönbe zárták. Egyszóval az ötvenes évek kezdetén Romániában csak egyetlen párt, a Román Munkáspárt létezett és a neki teljesen alárendelt szervezetek vagy mozgalmak.

Sajátos és nagy mértékű volt a társadalom homogenizálódása. A Román Kommunista Párt törekedett arra, hogy nemzeti-nemzetiségi szempontból is homogenizálja az egész ország lakosságát. Ezt szolgálta a túlméretezett iparosítási politika, a felgyorsított urbanizáció és minden olyan réteg felszámolása, amely magánvállalkozóként próbált megélni. Ha 1950-ben alig valamivel több mint 1 millió személy dolgozott az iparban, ez a szám 1989-ben már jóval meghaladta a négy-milliót.

Erdély városaiban főleg azokat az iparágakat fejlesztették, amelyek a legmunkaigényesebbek voltak, és a Kárpáton túli románok betelepítésével megvál-